

СОЦИАЛЬНАЯ ГЕРОНТОЛОГИЯ И ГЕРОГИГИЕНА

"Пробл. старения и долголетия", 2014, 23, № 2. — С. 199–210

УДК 362.6:614.1

Н. А. Фойгт, Ю. О. Канатнікова

*Державна установа "Інститут геронтології ім. Д. Ф. Чеботарьова
НАМН України", 04114 Київ*

СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ: КОНВЕРГЕНЦІЯ ЧИ ДИВЕРГЕНЦІЯ?

Проаналізовано перебіг демографічного старіння в Україні та інших регіонах світу. Відзначені основні спільні риси та відмінності цього процесу в Україні та у країнах Євросоюзу. На відміну від розвинених європейських країн, де старіння населення відбувається за рахунок збільшення абсолютної чисельності стариків, в Україні цей процес носить структурний характер і відбувається за рахунок скорочення народжуваності. Причиною сучасної регіональної диференціації рівня постаріння населення і в Україні, і в Європі є орієнтація міграції молоді на урбанізовані райони, а не на індустріальні, як було раніше. В Україні, як і в Європі в цілому, посилюється проблема "батьківського навантаження" (навантаження населення віком 65–79 років особами у віці 80 років і старше).

Ключові слова: демографічне старіння, старіння населення "зверху" і "знизу", середній вік населення, тривалість життя в похилому віці, індекс батьківського навантаження, прогноз населення.

Стійке зростання тривалості життя та неухильне падіння народжуваності від середини 70-х років минулого століття зробили старіння населення однією з провідних детермінант демографічного розвитку в Європі протягом останніх 40 років. За даними Євростату [7], на відміну від 1985 р., коли чисельність осіб у віці 65 років і старше в країнах Євросоюзу (ЄС)

© Н. А. Фойгт, Ю. О. Канатнікова, 2014.

становила 59,3 млн (12,8 % загальної чисельності населення), на 1 січня 2010 р. в ЄС мешкало більше 87 млн осіб у віці від 65 років і старше, що становить 17,4 % загальної чисельності населення. За прогнозами ООН [10], протягом наступного півстоліття як абсолютна, так і відносна чисельність населення старше працездатного віку продовжуватиме зростати, що стає ключовим викликом для європейського регіону. Вже сьогодні ЄС відчуває пов'язані з демографічним старінням обмеження у реалізації консолідованої податково-бюджетної політики, політики праці, соціального захисту, розвитку охорони здоров'я тощо.

Реалізація прагнення України стати невід'ємною складовою європейської спільноти може гальмуватись саме через невирішеність політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем, пов'язаних зі старінням населення. Тому важливою є оцінка стану та перспектив цього демографічного процесу в Україні у нерозривному зв'язку з його перебігом у країнах Євросоюзу через виявлення спільних рис та відмінностей. Це дозволить визначити напрями використання Україною існуючого європейського досвіду, щоб у подальшому гармонійно влитись у загальноєвропейський процес подолання пов'язаних зі старінням універсальних проблем, а саме: тиску на державний бюджет і фінансову систему; напруженості у функціонуванні системи соціального забезпечення; адаптації економіки і, зокрема, ринку праці до старіння робочої сили; нестачі робочої сили, пов'язаної зі зменшенням числа осіб працездатного віку; необхідності збільшення числа медичних працівників геріатричного профілю; підвищення попиту на медичні послуги і довгостроковий догляд; потенційного конфлікту між поколіннями за розподіл ресурсів.

Вивченню комплексних проблем старіння населення присвячені монографії Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України "Населення України-2003", "Україна: через десять років після Мадриду" [4, 5], спільна монографія ПРООН, Держслужби статистики України та Інституту геронтології НАМН України "Старіння населення в Україні: деякі соціально-економічні, демографічні та медичні особливості" [9]. Проблеми фінансових, економічних, соціальних та інших наслідків старіння населення обговорюються у низці робіт вітчизняних дослідників [3, 8]. Порівнянню окремих характеристик старіння населення та їх наслідків в Україні та інших регіонах світу присвячена, зокрема, робота І. В. Пономаренка [6]. Але, незважаючи на присутність майже в усіх зазначених роботах елементів порівняння стану старіння та його наслідків в Україні та інших країнах і регіонах світу, такі роботи не містять прямих висновків стосовно врахування в євроінтеграційних прагненнях України існуючих збігів та відмінностей демографічного розвитку в інших регіонах Європи.

Метою даної роботи є аналіз спільних рис і відмінностей рівневих, динамічних та структурних характеристик демографічного старіння в Україні та інших регіонах Європи, а також формулювання основних напрямів національної демографічної політики, спрямованої на коригування євроінтеграційних процесів в Україні з урахуванням існуючої демографічної реальності.

Матеріал та методи. У дослідженні використані такі дані: поточна статистика населення Державної служби статистики України [2], демографічні прогнози Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України [1], поточна статистика населення країн Євросоюзу Євростату [7] та прогнози чисельності і структури населення ООН [10]. Застосований метод традиційного ситуативного статистичного аналізу демографічної ситуації у регіональному розрізі.

Результати та їх обговорення. Подібно до усєї Європи нинішня структура населення України характеризується особливо високим числом людей, які народилися протягом двох десятиліть після закінчення Другої світової війни — між серединою-кінцем 1940-х та кінцем 1960-х рр. Перша когорта бебі-бумерів вже вийшла на пенсію. За прогнозами Євростату, у найближчі десятиліття число людей у віці старше 60 років в Європі збільшуватиметься приблизно на 2 млн осіб на рік, тоді як населення працездатного віку почне скорочуватися через скорочення чисельності поколінь, що народились після бебі-буму. Це призведе до збільшення числа дуже старих людей (віком 80 років і старше) і зменшення чисельності людей молодшого віку, що мають піклуватися про стариків (членів сім'ї або медичних працівників).

Середній вік є зваженою за повіковою чисельністю населення величиною, яка уособлює віковий розподіл всього населення. За даними Державної служби статистики, у 2013 р. середній вік населення України становив 40,5 років (табл. 1). Найстаршим у 2013 р. було населення Чернігівської, Сумської та Черкаської областей, а наймолодшим воно виявилось у Закарпатській, Рівненській та Волинській областях. У країнах ЄС середній вік населення станом на 1 січня 2010 був вищим, ніж в Україні (40,2), і оцінювався у 40,9 років.

У динаміці за 1989–2013 рр. середній вік населення України та її регіонів зростав, але неоднаковими темпами: період відносно швидкого зростання 1990–2005 рр. (в цілому по Україні — на 1,64 % щороку) змінився періодом уповільнення підвищення середнього віку населення у 2005–2013 рр. до 0,84 % на рік. Особливо різке зростання середнього віку (до 2,5 % на рік) у 1989–2004 рр. спостерігалось у Києві, Севастополі та Автономній Республіці Крим, а найбільш відчутне уповільнення цього процесу від 2005 р. (до 0,36 % на рік) було зафіксоване у Рівненській та Волинській областях. За прогнозами ООН, швидкість зростання середнього віку населення України і надалі уповільнюватиметься, і у 2060 р. цей показник буде становити 43,7 роки, що, згідно з прогнозами Євростату, на 3,9 роки нижче, ніж в ЄС, де середній вік населення до 2060 р. стабілізується на рівні 47,6 років.

Україна, як і решта країн Європи, зазнає значних змін у структурі населення. Незважаючи на низку негативних зовнішніх викликів, в Україні середня очікувана тривалість життя неухильно зростає протягом ось уже 5 років, що сприяє гальмуванню процесу депопуляції. За оцінками Державної служби статистики загальна чисельність населення України на початок 2013 р. становила 45,4 млн осіб (табл. 2). Найбільш

густонаселеними територіями є Донецька (4,4 млн) і Дніпропетровська (3,3 млн) області, а також м. Київ (2,8 млн). Найменш населеними, крім м. Севастополь (0,4 млн), є Чернівецька (0,90 млн) та Кіровоградська (0,99 млн) області.

Таблиця 1

Середній вік населення по регіонах України у 1989–2013 рр., років

Регіони	1989 р.	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2013 р.
Україна	36,5	36,6	37,2	38,4	39,5	40,2	40,5
Автономна Республіка Крим	35,1	34,9	36,1	37,9	39,4	40,1	40,4
Вінницька область	38,9	38,9	39,0	39,5	40,3	40,8	41,0
Волинська область	35,2	35,2	35,5	36,3	37,1	37,4	37,5
Дніпропетровська область	36,3	36,4	37,3	38,7	39,9	40,6	40,9
Донецька область	36,8	37,0	38,1	39,6	40,9	41,8	42,3
Житомирська область	37,3	37,5	38,0	38,7	39,6	40,0	40,2
Закарпатська область	32,3	32,5	33,3	34,5	35,7	36,3	36,6
Запорізька область	36,2	36,3	37,3	38,8	40,2	41,0	41,5
Івано-Франківська область	34,7	34,8	35,3	36,4	37,5	38,2	38,6
Київська область	37,0	37,0	37,6	38,7	39,8	40,3	40,3
Кіровоградська область	38,3	38,2	38,4	39,3	40,3	41,1	41,4
Луганська область	36,7	36,9	37,9	39,4	40,8	41,8	42,3
Львівська область	35,0	35,1	35,8	36,9	38,0	38,8	39,2
Миколаївська область	35,5	35,6	36,3	37,6	39,0	39,9	40,3
Одеська область	35,9	36,0	36,6	37,7	38,8	39,3	39,5
Полтавська область	39,0	39,0	39,2	40,1	41,0	41,5	41,8
Рівненська область	34,2	34,3	34,7	35,5	36,4	36,7	36,8
Сумська область	38,8	38,8	39,1	40,0	41,0	41,8	42,2
Тернопільська область	37,2	37,1	37,2	37,9	38,8	39,5	39,8
Харківська область	37,0	37,1	37,9	39,1	40,2	40,9	41,3
Херсонська область	34,8	34,9	35,8	37,2	38,7	39,6	40,1
Хмельницька область	38,1	38,2	38,3	39,1	40,1	40,6	40,9
Черкаська область	38,8	38,8	39,0	39,9	40,9	41,6	42,0
Чернівецька область	35,2	35,3	35,7	36,6	37,6	38,3	38,5
Чернігівська область	40,2	40,3	40,7	41,6	42,4	42,8	43,0
Київ	33,9	34,0	35,3	36,8	38,1	38,8	39,2
Севастополь	35,4	36,6	36,7	38,7	40,1	40,7	41,0

Особливістю вікової структури України є те, що уже зараз частка населення умовно старшого працездатного (50–64 роки) і старше працездатного віку (65+ років) становить 35,9 %. У 2013 р. найвищими ці частки були у Чернігівській (40,3 %) і Донецькій (39,3 %), а найнижчими – у Волинській (31,0 %) і Чернівецькій (32,2 %) областях. Порівнюючи зміни вікової структури населення старших вікових груп, можна дійти виснов-

ку, що в цілому по Україні відбувається не тільки зростання відносної чисельності осіб у віці 65+ в цілому, але й збільшення всередині цього населення частки "дуже старих" (осіб у віці 80+) (рис. 1).

Таблиця 2

Кількість та віковий склад населення України станом на 1 січня 2013 року

Регіони	Кількість населення	Вікові групи, % від всього населення								
		50–64 роки			65–79 років			Старше 80 років		
		Всього	Чоловіки	Жінки	Всього	Чоловіки	Жінки	Всього	Чоловіки	Жінки
Україна	45 372 692	20,7	9,0	11,7	11,7	4,1	7,6	3,5	0,9	2,6
АР Крим	1 956 422	21,8	9,4	12,5	11,5	4,0	7,5	3,2	0,8	2,4
Вінницька	1 619 953	19,8	8,8	11,0	12,6	4,5	8,2	4,3	1,0	3,3
Волинська	1 037 230	18,2	8,2	10,0	9,3	3,2	6,1	3,5	0,9	2,6
Дніпропетровська	3 304 486	21,0	8,9	12,1	12,3	4,2	8,1	3,3	0,9	2,4
Донецька	4 362 557	22,4	9,6	12,8	12,8	4,4	8,5	4,1	1,2	2,9
Житомирська	1 269 672	19,4	8,7	10,8	12,0	4,2	7,8	4,0	1,0	3,1
Закарпатська	1 251 560	18,3	8,3	9,9	8,8	3,3	5,6	2,2	0,6	1,6
Запорізька	1 784 454	22,0	9,4	12,6	12,3	4,2	8,1	3,5	0,9	2,6
Івано-Франківська	1 379 062	18,7	8,5	10,2	10,3	3,7	6,7	3,4	0,9	2,5
Київська	1 716 273	20,3	8,9	11,4	11,9	4,1	7,8	3,3	0,8	2,6
Кіровоградська	988 756	20,7	9,0	11,7	13,2	4,7	8,5	3,7	1,0	2,8
Луганська	2 251 954	13,1	10,0	13,0	12,6	4,2	8,4	3,7	1,0	2,7
Львівська	2 522 332	19,3	8,7	10,5	10,9	4,0	6,9	3,4	0,9	2,5
Миколаївська	1 172 766	21,1	9,2	12,0	11,5	4,0	7,5	3,1	0,8	2,3
Одеська	2 384 100	20,0	8,7	11,4	11,1	4,0	7,1	2,9	0,8	2,1
Полтавська	1 459 983	20,9	9,1	11,7	12,9	4,6	8,3	3,9	1,0	3,0
Рівненська	1 155 808	17,9	8,2	9,8	9,2	3,2	6,0	2,9	0,7	2,2
Сумська	1 141 057	22,3	9,8	12,5	12,3	4,3	8,0	4,1	1,0	3,1
Тернопільська	1 074 076	19,2	8,8	10,5	11,2	3,9	7,3	4,0	1,0	3,0
Харківська	2 728 783	21,7	9,2	12,5	11,7	4,1	7,6	3,4	0,9	2,5
Херсонська	1 076 800	21,0	9,2	11,8	11,5	4,0	7,5	2,9	0,7	2,2
Хмельницька	1 310 801	20,3	9,1	11,2	12,1	4,3	7,8	4,3	1,0	3,3
Черкаська	1 265 259	21,0	9,2	11,7	13,4	4,8	8,6	4,0	1,0	3,1
Чернівецька	904 098	18,7	8,4	10,3	10,2	3,7	6,5	3,3	1,0	2,4
Чернігівська	1 069 260	21,7	9,5	12,2	13,3	4,5	8,8	5,3	1,3	4,1
Київ	2 803 716	20,4	8,5	11,8	10,2	3,9	6,3	2,3	0,7	1,6
Севастополь	381 474	21,9	8,9	13,0	12,1	4,2	7,9	3,3	0,8	2,5

За період від перепису населення 1989 р. до 2013 р. її частка у віці 65+ в Україні змінилася від 11,7 % до 15,2 % відповідно, тобто у 1,3 рази. При цьому частка осіб у віці 80+ за той же період зросла з 2,3 % до 3,5 %, тобто у 1,5 рази. Найшвидше населення старішало у Донецькій, Луганській і Херсонській областях, а також у м. Києві. Тут

частка населення віком 65+ за останні 23 роки зростає в середньому у 1,53 рази. Найменшого демографічного постаріння за цей період зазнали традиційно "старі" Чернігівська, Вінницька, Сумська та Полтавська області, де частка населення у віці 65+ зростає в середньому у 1,1 рази.

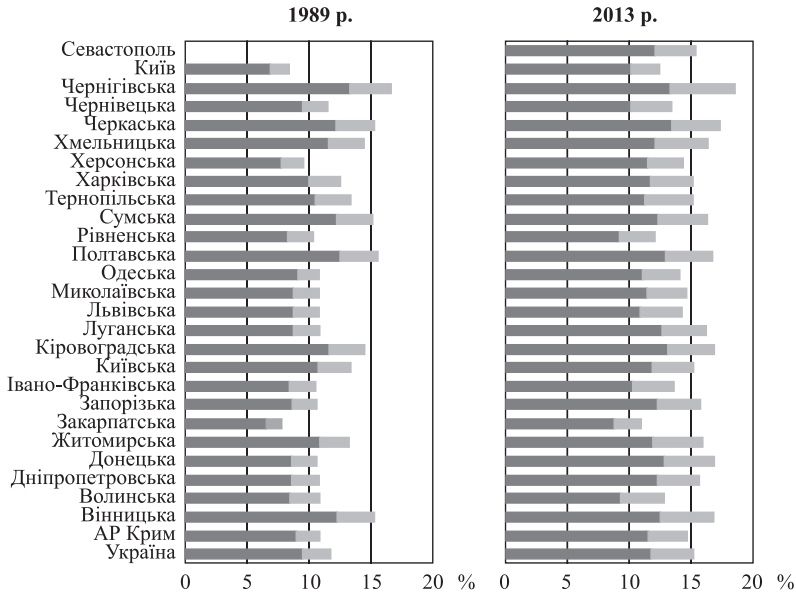

Рис. 1. Відносна чисельність і вікова структура населення у віці 65–79 років (темна частка стовпчика) і старше 80 років (світла частка стовпчика) в Україні станом на момент перепису населення 1989 р. та на початок 2013 р.

Дещо схожа географічна картина спостерігається і у динаміці відносної чисельності "дуже старого" населення віком 80+. Найбільше зростання цієї чисельності за вказаний період відбулось у Донецькій (у 2,05 рази) та Закарпатській (у 1,88 рази) областях, а найменше – у Полтавській (у 1,26 рази) та Київській (у 1,27 рази) областях.

Оскільки жінки живуть довше за чоловіків, їх частка у населенні старших вікових груп закономірно більша за частку сильної статі (рис. 2). Статевий індекс (кількість жінок, що припадає на 100 чоловіків) у кожному віковому інтервалі має свою динамічну специфіку. Так, у старшому працездатному віці 50–64 роки протягом всього періоду 1989–2013 рр. в Україні він залишається незмінним, оскільки значною мірою регулюється пов'язаним з економічною активністю механічним рухом населення.

У віковій групі 65–79 років статеві диспропорції поступово знижуються, оскільки когорти учасників Другої світової війни, у яких частка чоловіків є найменшою, поступово переходять у старший вік. Цим також пояснюється зростання статевого індексу у віці 80+ протягом 1989–2001 рр. Натомість, подальше зменшення цього індексу протягом

2001–2013 рр. у даній віковій групі пов'язане з більш швидким вимиранням жінок у віці 80+ порівняно з відібраним поколінням чоловіків-ветеранів війни, їх однолітків.

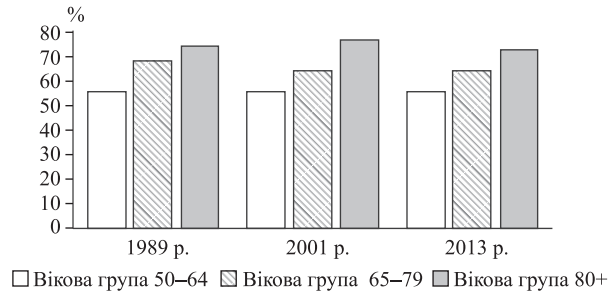

Рис. 2. Частка жінок серед населення старших вікових груп в Україні у 1989, 2001 та 2013 рр.

Якісними демографічними показниками старіння населення є так звані коефіцієнти демографічної підтримки, які вимірюють потенційний рівень підтримки з боку населення працездатного віку (що умовно розглядається як сукупність осіб віком від 15 до 64 років), отримуваної особами молодше (віком від 0 до 14 років) та старше (віком 65 років і старше) працездатного віку. Враховуючи важливість економічних аспектів старіння, доцільно також розглянути коефіцієнт підтримки батьків (число осіб у віці 85 років і старше, що припадає на 100 осіб у віці від 50 до 60 років), який, зазвичай, використовується для оцінки потреб сімей у підтримці своїх престарілих членів. Цей коефіцієнт стає дедалі більш важливим індикатором демографічного старіння, оскільки в Європі в цілому, як і, зокрема, в Україні, збільшується число сімей, у складі яких крім покоління "бабусь і дідусів" віком від 50 до 64 років присутнє покоління "прабабусь і прадідусів" у віці 85 років і старше. У 2010 р. значення цього показника для країн Євросоюзу становило 11,0 (для Швеції, Італії та Франції — 13,0), а для України — 7,7.

За підрахунками ООН чисельність населення світу у 2010 р. становила 6 млрд 895 млн осіб. Найбільш населеними виявилися країни Азії, через що кожні 6 осіб із 10 є жителями азійських країн. Темп зростання чисельності населення світу від 1990 до 2010 рр. становив 1,3 % щороку; в Африці він був найвищим (2,4 %), а в Європі — найнижчим (0,1 % щороку). На жаль, в Україні цей показник за період від 1990 по 2013 рр. склав від'ємну величину з доволі високим абсолютним значенням — 0,5 % щороку.

Демографічне старіння розвивається не тільки в Європі. Цей процес тією чи іншою мірою прогресує і у Латинській Америці, Карибському регіоні, в Азії та Океанії. У той же час, у Північній Америці та Африці частка населення старшого віку залишається відносно стабільною. За підрахунками ООН, у світі в цілому частка населення у віці 65 років і старше за період з 1990 по 2010 рр. щороку збільшувалась у

середньому на 1,4 %. Головною причиною цього експерти називають зростання тривалості життя у старшому віці. Таке старіння називають "старінням зверху", оскільки збереження життів у старшому віці сприяє збільшенню абсолютної кількості осіб старшого віку та їх частки у верхній частині статеві-вікової піраміди. Однак стосовно України, як і більшості європейських незалежних країн – колишніх республік СРСР, основною причиною високого темпу старіння населення протягом останніх двох декад є безпрецедентне зниження народжуваності і стагнація тривалості життя в похилому віці на низькому рівні. У цьому випадку зменшення абсолютної і відносної чисельності молодих контингентів призводить до звуження статеві-вікової піраміди у нижній її частині ("старіння знизу") і відповідного збільшення відносної чисельності старих людей без зростання їх абсолютного числа.

Серед країн і регіонів світу, представлених на рис. 3, найвищий темп старіння має Японія. Станом на 1990 р. частка осіб у віці 65+ в Японії (11,9 %) була меншою, ніж в США (12,5 %), країнах Євросоюзу (13,7 %) і, зокрема, в Україні (12,0 %). Однак до 2010 р. в Японії відносна чисельність населення старшого віку зросла майже вдвічі – до 23,0 % проти 17,4 % у країнах Євросоюзу, 13,1 % – в США і 15,8 % – в Україні. Експерти пояснюють гальмування демографічного старіння у США відносно більш високим рівнем народжуваності порівняно з розвиненими європейськими країнами. Оскільки у країнах "молодої економіки" Азії та Латинської Америки процеси зниження народжуваності та зростання тривалості життя, що пов'язані зі зростанням рівня та якості життя населення, почалися відносно нещодавно, процес демографічного старіння тут перебуває в історично початковому періоді (табл. 3).

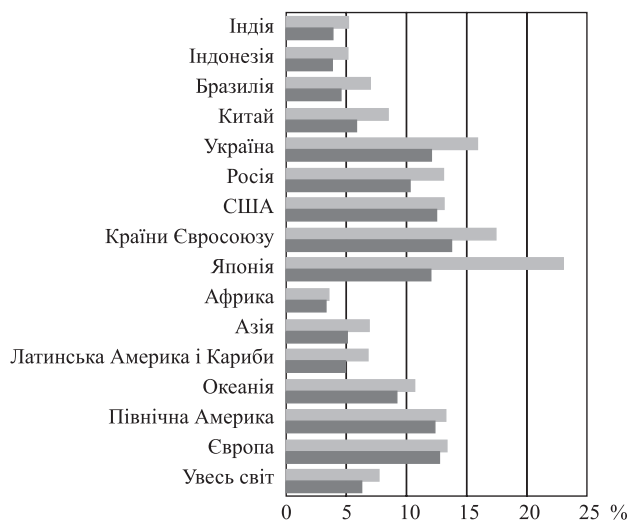

Рис. 3. Частка осіб у віці 65 років і старше в Україні та інших регіонах світу у 1990 р. (темні стовпчики) та 2010 р. (світлі стовпчики).

Це пояснює низьку абсолютну і відносну чисельність населення дуже похилого віку (80 років і старше) станом на 2010 р., наприклад, у Китаї (18,2 млн), Індії (8,2 млн) чи Бразилії (2,9 млн.) у порівнянні з чисельністю цього вікового контингенту в Євросоюзі (23,3 млн). В Україні чисельність населення у віці 80 років і старше у 2010 р. склала 1,6 млн, що становить 6,9 % населення цієї вікової категорії в цілому по Європі.

Територіальна концентрація населення старшого віку зазвичай регулюється міграцією молодших контингентів у більш привабливі для молоді регіони (рис. 4). Якщо в Європі такими регіонами є високоурбанізовані райони Франції, Нідерландів і Великобританії з розвинутою соціальною інфраструктурою або працenasичені сільські райони Південної Європи, то в Україні потужними накопичувачами потенціалу молодого населення є урбанізовані регіони Київщини, Львівщини, Харківщини і Придніпров'я, навколо яких формується своєрідний пояс територій-постачальників молодих контингентів мігрантів з високим рівнем демографічної старості (Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Сумська області).

Таблиця 3

Зміни відносної чисельності населення старших вікових груп в Україні та інших регіонах світу у 1990 та 2010 рр.

Регіони	Середньорічні темпи зміни чисельності населення за 1990–2010 рр., %	Вікові групи, % від всього населення					
		50–64 роки		65–79 років		Старше 80 років	
		1990 р.	2010 р.	1990 р.	2010 р.	1990 р.	2010 р.
Увесь світ	1,3	10,5	13,0	5,1	6,1	1,1	1,5
Африка	2,4	7,1	7,6	2,8	3,1	0,3	0,4
Азія	1,3	9,7	12,9	4,3	5,6	0,7	1,1
Європа	0,1	17,2	19,4	9,9	12,0	2,8	4,2
Латинська Америка і Кариби	1,4	8,7	11,9	4,1	5,4	0,8	1,4
Північна Америка	1,0	13,1	18,9	9,6	9,3	2,7	3,8
Океанія	1,5	11,8	15,5	7,4	7,8	1,8	2,8
Країни Євросоюзу	0,3	16,7	19,1	12,3	12,7	3,1	4,7
Бразилія	1,3	8,8	12,9	3,8	5,5	0,6	1,5
Китай	0,8	10,6	16,2	5,1	6,8	0,9	1,4
Індія	1,7	8,8	11,0	3,4	4,3	0,4	0,7
Індонезія	1,3	8,9	11,1	3,3	4,8	0,4	0,7
Японія	0,2	18,3	20,6	9,6	16,4	2,3	6,3
Росія	-0,2	18,2	20,0	8,1	9,9	2,1	2,9
США	1,0	13,0	18,8	9,7	9,3	2,8	3,8
Україна	-0,5	19,1	19,3	9,6	12,3	2,4	3,5

Характерною рисою останніх років є швидке старіння населення колись працenasадлишкових Донецької та Луганської областей, що може бути порівняно з різким постарінням населення колись високоінду-

стріальних регіонів Східної Германії. Важливою особливістю територіального розподілу населення у віці 80 років і старше в Україні є його неспівпадання з таким розподілом для населення у віці 65–79 років: якщо кількість осіб у віці 65–79 років є найбільш високою у центрі та на сході України, то висока частка в населенні осіб у віці 80 років і старше більше тяжіє до центральних та західних територій (рис. 5). Останній феномен можна пов'язати з більш швидким темпом зростання тривалості життя у похилому віці саме у західному регіоні України.

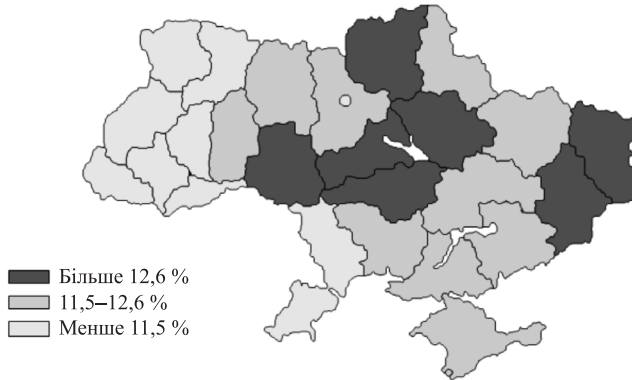

Рис. 4. Частка осіб у віці 65–79 років у загальній чисельності населення в Україні на початок 2013 р. за регіонами, (%)

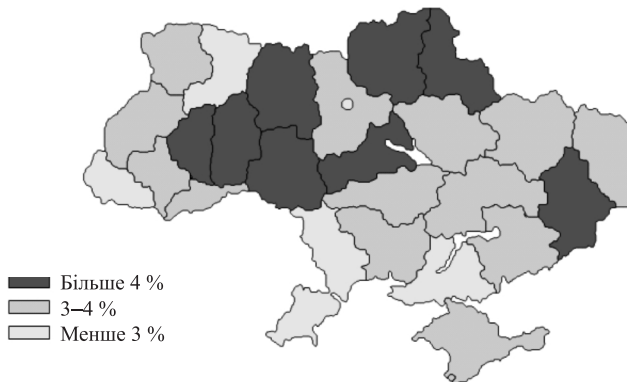

Рис. 5. Частка осіб у віці 80 років і старше у загальній чисельності населення в Україні на початок 2013 р. за регіонами, (%)

Отже, відповідь на питання, чи відбувається конвергенція демографічного старіння в Україні і в Європі, вочевидь є позитивною. Виходячи з цього, важливими напрямками демографічної політики у сфері подолання негативних наслідків старіння населення та забезпечення подальшої євроінтеграції нашої країни з урахуванням існуючої демографічної реальності залишаються заходи з підвищення народжуваності та гальмування емігра-

ції молодих контингентів населення за межі України. З погляду влиття процесу демографічного старіння в Україні у загальноєвропейський контекст, особливого значення набуває зниження смертності та підвищення тривалості життя в похилому віці. Важливою складовою демографічної політики мають стати зусилля, спрямовані на вирішення проблеми старіння населення занепадаючих індустріальних регіонів. Стосовно ж забезпечення матеріального та соціального благополуччя зростаючої частки осіб дуже похилого віку в Україні має бути розроблена всеохоплююча програма міжпоколінної інтеграції з залученням усіх зацікавлених сторін, включаючи як самих осіб похилого віку та їх сім'ї, так і якнайширше коло державних, комерційних та громадських інституцій.

Люди літнього віку без ожиріння та з абдомінальним ожирінням без МС споживали практично однакову кількість міді та марганцю, а люди з МС споживали значно менше цих мікроелементів, причому споживання марганцю в них було меншим за рекомендовану добову норму. Показано, що ці мікроелементи відіграють важливу роль в ліпідному та вуглеводному обміні, а також є кофакторами в системі антиоксидантного захисту організму. Тобто, недостатнє надходження міді і марганцю з їжею може сприяти погіршенню толерантності до вуглеводів і змінам у ліпідному профілі.

Список використаної літератури

1. *Власенко Н. С., Лібанова Е. М., Макарова О. В.* та ін. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. — К.: Укр. центр соціальних реформ, 2006. — 138 с.
2. *Державна служба статистики України: офіційний сайт.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. *Доровської О. Ф., Іванісов О. В.* Проблема демографічного старіння населення в Україні // *Коммунальное хозяйство городов.* — 2009. — № 92. — С. 280–286.
4. *Курило І. О., Макарова О. В., Настояща К. В.* та ін. Україна: через десять років після Мадриду (стан реалізації Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння в Україні у 2007–2012 рр.). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/public.html>
5. *Пирожков С. І., Лібанова Е. М., Новиков В. М.* та ін. Населення України-2003. Щорічна аналітична доповідь. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2004. — 251 с.
6. *Пономаренко І. В.* Дослідження впливу старіння населення на чисельність та структуру економічно активного населення в Україні та країнах Європи // *Ефективна економіка.* — 2013. — № 7. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
7. *Статистична служба Європейського союзу: офіційний сайт.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
8. *Шаповал А.* Демографічний стан і проблеми відтворення населення України // *Віче.* — 2009. — № 20. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1691/>
9. *Blyumina A., Chaikovskaya V., Stelmah L., Vlasenko N.* Population ageing in Ukraine: Some demographic, socioeconomic, and medicare issues (situational analysis). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unfpa.org.ua/publications/174.html>

10. *World population Prospects: The 2012 revision* united nations population division department of economic and social affairs. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://esa.un.org/wpp/>

Надійшла 12.12.2013

СТАРЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ И ЕВРОПЕ: КОНВЕРГЕНЦИЯ ИЛИ ДИВЕРГЕНЦИЯ?

Н. А. Фойгт, Ю. А. Канатникова

Государственное учреждение "Институт геронтологии
им. Д. Ф. Чеботарева НАМН Украины", 04114 Киев

Проанализирован процесс демографического старения в Украине и других регионах мира. Отмечены основные общие черты и различия этого процесса в Украине и в странах Евросоюза. В отличие от развитых европейских стран, где старение населения происходит за счет увеличения абсолютной численности стариков, в Украине этот процесс носит структурный характер и происходит за счет сокращения рождаемости. Причиной современной региональной дифференциации уровня постарения населения и в Украине, и в Европе является ориентация миграции молодежи на урбанизированные районы, а не на индустриальные, как было раньше. В Украине, как и в Европе в целом, усиливается проблема т. н. "родительской нагрузки" (нагрузка населения в возрасте 65–79 лет лицами в возрасте 80 лет и старше).

AGING OF THE POPULATION IN UKRAINE AND EUROPE: CONVERGENCE OR DIVERGENCE?

N. A. Foigt, Yu. A. Kanatnikova

State Institution "D. F. Chebotarev Institute of Gerontology
NAMS Ukraine", 04114 Kyiv

Analyzed was the process of demographic aging in Ukraine and other regions of the world. The basic similarities and differences of this process in Ukraine, and in the countries of European Union were described. In contrast to the developed European countries where population is aging due to an increase in the absolute number of elderly, in Ukraine this process has a structural pattern and occurs due to a decrease in the birthrate. The reason of the modern regional differentiation of population aging both in Ukraine and in Europe is orientation of the youth migration to urbanized, rather than to industrial areas, as was the case previously. In Ukraine, as in the whole of Europe, the problem of so-called "parental ratio" (the ratio of persons aged 80+ and population aged 65–79 years) becomes more and more persistent.

Відомості про авторів

Лабораторія демографії старіння

Н. А. Фойгт — зав. лабораторії, к.е.н. (n_foigt@mail.ru)

Ю. О. Канатникова — м.н.с.